

INTER-PHRASEMES: BETWEEN FORM AND CONTENT

**Anca Mihaela ȘTEFANACHE (ZAHARIA), PhD Candidate, "Ștefan cel Mare"
University of Suceava**

Abstract: Appeared as a result of the writers' interest towards the same resources, translated independently in different languages, either from the similar experiences perceived autonomously, alike however, or through the direct communication which involves the (reciprocal) linguistic and cultural influencing, inter-phraseemes or the international idioms designate similarities at a phrase level among various languages. The analysis of this type of fixed phrases from a Romanian-German contrasting perspective is the theme of the current study.

Keywords: international idioms, similarity, worldview, source, universals

Ca manifestare și totodată ca resort de structurare a gândirii umane, limba se oferă ca sistem colectiv de cunoaștere în scopul comunicării, percepția comunității asupra spațiului în care trăiește sau viziunea ce derivă din modul în care își expune modul de cunoaștere a universului care-l înconjoară, fiind factori ce țin de natura sa, de forța creatoare, care se conturează sub influența condițiilor externe (așezare geografică, climă) și a experiențelor marcante. Toti acești factori compun, de fapt, structura spirituală, sufletească a comunității lingvistice respective, fapt reflectat în mod cert la nivel frazeologic, căci frazelele se constituie în memoria colectivă a unui grup de vorbitori, surprinzând aspecte aparținând tradițiilor vechi, faptelor istorice, fenomenelor și raporturilor din cadrul vieții socio-economico-politice și culturalo-științifice. În cazul în care cele două macrocomponente: sensul lexicalizat (figurat) și imaginea mentală ce se evocă prin interpretarea literală a părților constituente ale expresiei idiomatice se suprapun în mai multe limbi, avem de-a face cu interfrazemele, acestea desemnând, așadar, conceptualizarea unui fenomen în același mod de către comunități lingvistice diferite, prin unitate atât la nivelul formei, al constituenților lexicali, cât și pe celelalte două niveluri, al semnificatului și al sensului.

Conștiința prezenței asemănărilor sau chiar a identității frazeologice între limbi există încă din secolul al XVI-lea, dovadă fiind dicționarul poliglot al lui Hieronymus Magiser, publicat în 1605, în care autorul a adunat proverbe din limbile greacă, latină, ebraică, italiană, germană, spaniolă, franceză, turcă și arabă. Au urmat dicționare poliglote de proverbe publicate de Mordechai Zamenhof și M. I. Michel'son și numeroase dicționare de citate celebre.

O sursă generatoare de interfrazeme este, prin urmare, literatura, ca urmare a interesului scriitorilor pentru aceleași izvoare traduse independent în diverse limbi. Biblia, mitologia, legendele, basmele, operele scriitorilor antici constituie tezaurul spiritual comun limbilor europene, format ca urmare a influenței exercitate peste timp de limbile greacă și latină.

Menționăm spre exemplificare câteva frazeme:

- din
Biblie: rom. *a-și pune cenușă pe/în cap* germ. *sich Asche aufs Haupt streuen*
rom. germ. *cine seamănă vînt,* germ. *wer Wind sätet, erntet Sturm*
culege furtună;
rom. *a se închina vițelului de aur* germ. *das goldene Kalb anbeten*
rom. *Sodoma și Gomora* germ. *Sodom und Gomorrha*
rom. *Treacă de la mine acest pahar!* germ. *Gehe dieser Kelch an mir vorüber!*
rom. *a-și lua/ purta crucea* germ. *sein Kreuz auf sich nehmen*
rom. *bătrîn ca Matusalem* germ. *alt wie Mathusalem*
rom. *a porni de la Adam și Eva* germ. *bei Adam und Eva anfangen*
rom. *Toma necredinciosul* germ. *ungläubiger Thomas*
- din rom. *muncă de Sisif* germ. *eine Sisyphus-Arbeit sein*
literatura rom. *sub egida cuiva* germ. *unter jemandes Ägide*
grecească rom. *Arta e lungă, viața e scurtă* germ. *Das Leben ist kurz, die Kunst ist lang*
rom. *cutia Pandorei* germ. *die Büchse der Pandora*
- din rom. *a vorbi în vînt;* germ. *in den Wind reden*
literatura rom. *Timpul zboară fără* germ. *Die Jahre fliehen*
latină *întoarcere* germ. *Irren ist menschlich*
rom. *A greși e omenește* germ. *Proselyten machen*
rom. *a face prozeliți*

Interfrazemele de acest tip, catalogate astăzi frecvent ca învechite, sunt întrebuințate cel mai adesea în cercurile elevate, acolo unde se permite jocul lingvistic:

SUA evită cutia Pandorei

Criza politica declansata in SUA cu doua saptamani in urma s-a prelungit mai mult decat era de asteptat.

(<http://www.contributors.ro/dezbatare/sua-evita-cutia-pandorei-pentru-cat-timp/>)

Die nukleareBüchse derPandora: Indien und Pakistan steuern einer atomaren Auseinandersetzung entgegen Gentechnik: Büchse derPandora oder neue Lebensqualität für viele?

(http://www.redensartenindex.de/suche.php?suchbegriff=~~die%20Buechse%20der%20Pandora&suchspalte%5B%5D=rart_ou)

Iuliana Mămăligă: Succesul înseamnă muncă de Sisif

Nu există nimic imposibil. Sau, cum spunea Einstein, "Există lucruri care știm că sunt imposibil de realizat, până când vine cineva care nu știe acest lucru și le realizează".

(<http://www.allfun.md/article/1590>)

Jeder von uns mußte wissen, daß sie hier eineSisyphusarbeit auf sich genommen hat, und ich meine, sie hat sie bewundernswert und toll geleistet.

(europarl.europa.eu)

Nu doar literatura este generatoare de interfrazeme, ci și istoria (rom. *a tăia nodul gordian* – germ. *den gordischen Knoten durchhauen*), cultura spirituală (rom. *după toate regulile artei* - germ. *nach allen Regeln der Kunst*, rom. *roata istoriei* - germ. *das Rad der Geschichte*), cea materială (rom. *a arunca banii pe fereastră* - germ. *das Geld zum Fenster hinauswerfen*; rom. *a plăti cu aceeași monedă* - germ. *mit gleicher Münze bezahlen*; rom. *un preț piperat* - germ. *ein gepfeffter Preis*) și socială (rom. *a trăi ca un pașă* - germ. *wie ein Pascha leben*).

Deși aflate în stadiu incipient, cercetările asupra universalii lingvistice desfășurate și în planul frazeologiei punctează tocmai caracterul universal al frazemelor, o universalie absolută și de nedebătut fiind, așadar, faptul că frazelele există în absolut toate limbile. Nu se specifică, însă, limita inferioară care i-ar conferi unui frazem caracter internațional.¹

Congruența cunoașterii lucrurilor în același mod și exprimarea lor cu aceleași mijloace sunt explicabile prin existența unei unități universale de gândire și de cunoaștere a lucrurilor, dincolo de orice diferență lingvistică, etnică sau culturală, rezultată din contexte universale, valabile pentru toată lumea,² fapt demonstrabil printr-o ordonare la nivel ontologic a percepțiilor unitare în limbi diferite. În demersul identificării lor în cele două limbi avute în vedere, germana și româna, la nivel ontologic, urmînd modelul Hallig/Wartburg, prin încadrarea noțiunilor în funcție de lumea exterioară, obiectivă și sinele, eu³ am pornit de la premisa existenței, la nivelul fiecărei unități, a unui cuvânt-cheie ce se relevă în cadrul structurii frazeologice între elementele lexicale componente ca pivot sintactic în jurul căruia s-a „șesut” expresia respectivă și pe care cade accentul semantic. În acest studiu ne oprim asupra cuvintelor-cheie, aparținând unor domenii ca: universul și omul, incluzând viața fizică (corp, înfățișare, minte și rațiune, caracter, sentimente, moarte și viață, sănătate și boală). Regularitatea ce guvernează reflectarea realității extralingvistice în cele două limbi dovedește premisa existenței unor universalii de percepere a spațiului, timpului, calității, cantității, procesualității, cât și a activităților umane concrete, emoțiilor, trăsăturilor de caracter,⁴ bazate pe procese logice și asociative. Se observă o predilecție spre anumite sfere de asociere (germ. *Assoziationssphären*⁵) ca: somatisme, zoonime, comportament uman. Spre exemplu denumirile părților corpului sînt asociate cu anumite noțiuni: capul cu rațiunea, inima, sufletul cu emoțiile, gura și limba cu activitatea de a vorbi, mîna cu activitatea practică, animalele cu anumite trăsături de caracter: vulpea cu șiretenia, păunul cu mândria.

¹ Wolfgang Eismann, *Phraseologische Gemeinsamkeiten der Sprachen Europas* în volumul colectiv *Handbuch der EuroLinguistik*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2010, p. 714.

² Eugen Coșeriu, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 179.

³ Rudolf Hallig, Walther von Wartburg, *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*, Akademie-Verlag, Berlin, 1963, p. 52-75.

⁴ Dimitrij Dobrovolskij, *Phraseologie als Objekt der Universalienlinguistik*, Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1988, p. 38-39.

⁵ *Ibid.*, p.42.

Universul

rom. a lătra la lună	germ. den Mond anbellern
rom. a aduce (cuiva) și stelele de pe cer	germ. (jemandem) die Sterne vom Himmel holen (wollen)
rom. a fi născut sub o stea norocoasă	germ. unter einem glücklichen Stern geboren sein
rom. a sparge gheața	germ. das Eis brechen
rom. țara sfântă	germ. das Heilige Land
rom. de parcă l-ar fi înghițit pământul	germ. als hätte ihn der Erdboden verschluckt
rom. încăpăținat ca un măgar	germ. störrisch wie ein Esel
rom. a-i fi / a avea o foame de lup	germ. hungrig wie ein Wolf sein
rom. ca pește pe uscat	germ. wie ein Fisch auf dem Trockenen

Omul, ființă fizică

rom. a fi trup și suflet	germ. ein Leib und eine Seele sein
rom. a fi piele și os	germ. nur Haut und Knochen sein
rom. a avea piele groasă	germ. dicke Haut haben
rom. a-și salva pielea	germ. seine Haut retten
rom. a fi mîna dreaptă a cuiva	germ. jemandes rechte Hand sein
rom. a lăsa cuiva mîna liberă	germ. jemandem freie Hand lassen
rom. a vinde ceva pe sub mîna	germ. unter der Hand verkaufen
rom. a avea două mîini stîngi	germ. zwei linke Hände haben
rom. mîna-n mîna	germ. Hand in Hand
rom. a nu mișca nici un deget pentru	germ. keinen Finger rühren für
rom. a se urca la cap	germ. zu Kopf steigen
rom. a-și pune ceva în cap	germ. sich etwas in den Kopf setzen
rom. a-și băga capul în nisip	germ. den Kopf in den Sand stecken
rom. a suci capul cuiva	germ. jemandem den Kopf verdrehen
rom. a-și pierde capul	germ. den Kopf verlieren
rom. a păstra în inimă	germ. im Herzen bewahren
rom. a sta la inimă	germ. am Herzen liegen
rom. a lua totul ușor	germ. alles leicht nehmen
rom. a fi cu un picior în groapă	germ. mit einem Bein im Grab stehen
rom. din creștet pînă-n tălpi	germ. vom Scheitel bis zur Sohle
rom. a nu avea coloană vertebrală	germ. keinen Rückgrat haben
rom. a-și păstra sîngele rece	germ. kaltes Blut bewahren
rom. a arăta ca o stafie	germ. wie ein Gespenst aussehen
rom. a fi scufundat în gînduri	germ. in Gedanken versunken sein
rom. fudul / țațoș ca un păun	germ. eitel / stolz wie ein Pfau
rom. a muri de curiozitate	germ. vor Neugierde sterben
rom. voință de fier	germ. eiserne Wille
rom. a fierbe de mînie	germ. vor Wut kochen
rom. a spumega de mînie	germ. vor Wut schäumen
rom. a fi mut ca pește	germ. stumm wie ein Fisch sein
rom. a face cuiva viața un iad	germ. jemandem das Leben zur Hölle machen
rom. a-și lua viața	germ. sich das Leben nehmen
rom. a speria de moarte pe cineva	germ. jemanden zu Tode erschrecken
rom. mai mult mort decît viu	germ. mehr tot als lebendig
	germ. vor Langeweile sterben

rom. <i>a muri de plictiseală</i>	germ. (<i>dahin</i>) <i>sterben wie die Fliegen</i>
rom. <i>a muri ca muștele</i>	germ. <i>etwas mit ins Grab nehmen</i>
rom. <i>a lua/a duce (cu sine) ceva în mormânt</i>	germ. <i>verschwiegen wie ein Grab</i>
rom. <i>tăcut ca mormîntul</i>	germ. <i>eiserne Hochzeit</i>
rom. <i>nunta de fier</i>	germ. <i>besoffen wie ein Schwein</i>
rom. <i>beat ca un porc</i>	

Observăm că transpunerea unor situații în fapte de limbaj se realizează, conform teoriei metaforizării cognitive (*die Kognitive Metaphertheorie*) enunțată de George Lakoff und Mark Johnson în lucrarea *Metaphors we live by* (1980), prin intermediul unui sistem metaforic conceptual. Altfel spus, omul, în conceptualizarea unei realități complexe, recurge la procese metaforice, structurează experiențe sau situații abstracte, evazive, dificil de definit cu ajutorul experiențelor concrete, elementare. De aceea vom recunoaște, spre exemplu, în frazemul *a ține pe cineva în șah* (germ. *jemanden im Schach halten*) o asemănare între scenariul unei partide de șah, pe de o parte, și scenariul unui tip de comportament pe de altă parte, legînd abstractul de concret.

Culorile încifrează la rândul lor cunoștințe cognitive universale, simbolistica universală a culorii fiind evidentă și prin atribuirea funcției referențiale.

rom. <i>eminența cenușie</i>	germ. <i>die graue Eminenz</i>
rom. <i>ziua neagră</i>	germ. <i>der schwarze Tag,</i>
rom. <i>revoluția verde</i>	germ. <i>die grüne Revolution</i>
rom. <i>planeta albastră</i>	germ. <i>der blaue Planet</i>
rom. <i>planeta roșie</i>	germ. <i>der rote Planet</i>
rom. <i>lista neagră</i>	germ. <i>die schwarze Liste</i>
rom. <i>a-i arăta cuiva cartonașul roșu</i>	germ. <i>jmdm. die rote Karte zeigen</i>

Studiile actuale de orientare geografico-lingvistică conduse de Elisabeth Piirainen demonstrează faptul că unele frazeme acoperă o arie geografică foarte întinsă, de exemplu *a se lupta cu morile de vînt* - germ. *gegen Windmühlen kämpfen* (a cărui existență a fost dovedită de Piirainen în 47 limbi europene), *a intra pe o ureche și a ieși pe alta* (germ. *zu einem Ohr hinein, zum anderen wieder hinausgehen*), *a pescui în ape tulburi* (germ. *im Trüben fischen*), *pereții au urechi* (*Wände haben Ohren*), *totul este bine cînd se termină cu bine* (germ. *Ende gut, alles gut*).⁶

Unele frazeme de diferite tipuri și extensiuni depășesc deseori granițele limbii naționale, migrînd și în alte limbi fără a fi calchiate, ci ca xenisme, fiind preluate ca atare. Sînt binecunoscute frazele din limba franceză *mot a mot*, *Crème de la Crème*, *à la carte*, *noblesse oblige*, *enfant terrible*, din italiană *la dolce vita*, *dolce far niente*, *à giorno*, sau din limba engleză *black box*, *high society*, *fast food*, *last but not least*, *five o'clock*:

⁶ Wolfgang Eismann, *op. cit.*, p. 719.

Este, pentru autor, efectul reușitei unui frate mai mare dintr-o familie în care noblesse oblige asupra celorlalți, puși în fața unui termen de comparație permanent și adesea insurmontabil, sau o concesie făcută strategiei editoriale de marketing.

(Tomis, septembrie 2005, <http://www.edituratrei.ro/stiri.php/>)

În era austerității care domină Europa, Italia spune "ciao, dolce vita". Standard & Poor's a adăugat încă un nume pe lista țărilor retrogradate din cauza crizei datoriilor: Italia.

(<http://www.wall-street.ro/articol/International/109635/Ciao-dolce-vita-Cronica-tragediei-italiene.html>)

Iar covorul roșu a fost străbătut de unele dintre starurile cele mai bine cotate ale prezentului: Kate Winslet, Matt Damon, Gwyneth Paltrow, Colin Firth, Viggo Mortensen, Kira Knightly, Michael Fassbender, Monica Bellucci, George Clooney, interpret și regizor al lungmetrajului *Idele* lui Marte și, *last but not least*, Al Pacino, sosit să-și ridice premiul pentru întreaga carieră regizorală oferit de compania Jaeger-Le Coultre și să-și lanseze noul film *Wild Salome*.

(<http://www.contemporanul.ro/articol.php?idarticol=324>)

Wolfgang Fleischer abordează tema proverbelor împrumutate, de obicei calchiate, menționând aici ca surse *Biblia*, literatura grecească și latină, atrăgând totodată atenția asupra faptului că nu în toate cazurile în care se constată similitudini între proverbe este vorba de un împrumut: există și posibilitatea ca proverbele să fi luat naștere în mod independent⁷

Împrumutul poate avea loc, după cum se observă în exemplele prezentate mai sus, prin preluarea versiunii originale a frazemului, neoperînd nici un fel de modificări asupra lui, sau prin preluarea mecanismului, a schemei de formare a frazemului, traducîndu-l în propria limbă: engl. *the devil's advocate* – rom. *avocatul diavolului* – germ. *der Anwalt des Teufels*.

Senatorul Flutur crede ca deputatul Bejinariu este *avocatul diavolului*.

(<http://www.newsbucovina.ro/actualitate/12902/>)

Concluzionînd, observăm că interfrazemele transcend viziunea specifică culturii naționale, ce reflectă realitatea percepută în mod diferit, oglindind universalul unității limbă-gîndire.

Bibliografie

Coșeriu, Eugen, *Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009;
Dobrovolskiĭ, Dimitrij *Phraseologie als Objekt der Universalienlinguistik*, Verlag Enzyklopädie, Leipzig, 1988;

⁷ Wolfgang Fleischer, *Phraseologie de deutschen Gegenwartssprache*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1997, p.78.

- Donalies, Elke, *Basiswissen Deutsche Phraseologie*, A. Francke Verlag Tübingen und Basel, 2009;
- Eismann, Wolfgang *Phraseologische Gemeinsamkeiten der Sprachen Europas* în volumul colectiv *Handbuch der Eurolinguistik*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2010;
- Fleischer, Wolfgang, *Phraseologie de deutschen Gegenwartssprache*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1997;
- Hammer, Françoise, *Zur Produktivität phraseologisch gebundener Farbbezeichnungen im Deutschen und Französischen*, în volumul colectiv Baur, S. Rupprecht, Chlosta, Christoph, Piirainen, Elisabeth, *Wörter in Bildern, Bilder in Wörtern*, Schneider Verlag Hohengehren GmbH, 1999
- Isbășescu, Mihai, *Dicționar german – român*, Editura Teora, București, 1997;
- Lakoff, George/ Johnson, Mark, *Leben in Metaphern – Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*, Carl Auer Verlag, Heidelberg, 2011;
- Rudolf Hallig, Walther von Wartburg, *Begriffssystem als Grundlage für die Lexikographie*, Akademie-Verlag, Berlin, 1963;